

Návrh koncepce řízení, cílů a rozvoje Národní knihovny České republiky

Úvod

- 1) Poslání a úkoly Národní knihovny
- 2) Národní knihovna jako správce knihovních fondů
- 3) Národní knihovna jako výzkumná organizace
- 4) Ochrana fondů
- 5) Lidské zdroje
- 6) Stavebně-technické zabezpečení knihovny
- 7) Klementinum
- 8) Depozitáře Hostivař
- 9) Digitalizace
- 10) Styky s médii a veřejností

Závěr

Úvod

V tomto textu si kladu za cíl stručně představit základní obrysy a své představy dalšího fungování Národní knihovny České republiky (dále rovněž NK). Je jen málo míst, ve kterých se tak významně spojuje historie, současnost a budoucnost naší civilizace jako právě v Národní knihovně. Nejstarší literární výstupy a současně nejmodernější technologie – to vše je Národní knihovna.

1. Poslání a úkoly Národní knihovny

Posláním každé národní knihovny je uchovat (nejen) národní literaturu pro budoucí generace. Také Národní knihovna České republiky je depozitní knihovnou, odpovědnou za trvalé uchovávání fondu bohemikálních dokumentů vydaných v ČR a v zahraničí. Neméně důležitým úkolem NK je přispívat k rozvoji vědy, vzdělanosti a kultury, prostřednictvím zpřístupňování a šíření svých fondů veřejnosti.

NK byla založena jako knihovna univerzitní při Karlově univerzitě a k té patřila bezmála dvě třetiny své dlouhé historie. Velice často je společností takto chápána i v současnosti, a ačkoliv je dnes NK knihovnou národní a je přístupná široké veřejnosti, využívají jejích služeb i nadále v hlavní míře studenti a členové vědecké obce.

Neustálé doplňování těchto fondů i nad rámec povinného výtisku (roční přírůstek je odhadován na 70 000 titulů) má značný vliv na kapacitní možnosti knihovny. Jsem přesvědčen, že vybudování jednotného místa, specializovaného nejen pro archivaci a zjednodušené možnosti výpůjčky, ale i uzpůsobeného pro činnosti spojené s ochranou a konzervací, napomůže k udržení nákladů i při rozšíření služeb a věřím, že bude také možné lépe se přiblížit široké veřejnosti, která knihovnu stále příliš nevyužívá.

Vzájemným kontaktem laické a odborné veřejnosti bude docházet i ke zvýšení vlivu na vzdělanost české společnosti jako takové. Ve vedení knihovny chci podniknout takové kroky, aby byl tento potenciál plně využit.

Z hlediska hlavních úkolů je NK nutné vnímat ve dvou liniích, jako správce a uchovatele knihovních fondů a jako instituci zabývající se vědou a výzkumem, která je reálným nositelem inovací v těchto oblastech. Obě tyto oblasti je potřeba chápat jako hlavní činnosti NK, protože se spolu navzájem prolínají a vzájemně doplňují. V rámci systému knihoven České republiky je pak NK centrem tohoto systému, a především plní funkci hlavního metodika, z čehož vyplývají i její koordinační, odborné, informační a vzdělávací povinnosti nejen vůči veřejnosti, ale i směrem k ostatním regionálním a místním knihovnám spadajícím do systému. Významnou roli musí samozřejmě hrát Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2017 – 2020 přijatá usnesením Vlády ČR ze dne 23. 11. 2016.

2. Národní knihovna jako správce knihovních fondů

V oblasti knihovních fondů je mým cílem respektovat legislativní povinnosti NK a pokračovat tak v její hlavní činnosti a tuto podporovat.

Rád bych se zasadil o zajištění zdrojů kvalitních bibliografických a katalogizačních záznamů pro sdílenou katalogizaci v rámci celé ČR. Dále je nutné zajistit, aby se NK metodicky podílela na plnění úkolů koncepce knihoven v souvislosti s akvizicí a katalogizací, a to v plné součinnosti s koncepcí knihoven Ministerstva kultury ČR. Mezi priority též patří získávání a uchování digitálních předloh tištěných dokumentů. V neposlední řadě je nezbytné i nadále se podílet na přípravě Seznamu děl nedostupných na trhu především v souvislosti s novelou Autorského zákona, účinnou od 20. 4. 2017.

Nadále chci podporovat a rozvíjet informační roli knihovny, a především její roli vzdělávací v rovině komunikace s veřejností, ale také v rovině spolupráce s ostatními knihovnami.

3. Národní knihovna jako výzkumná organizace

Výzkum, vývoj a inovace je nedílnou součástí hlavních aktivit NK. Jako hlavní cíl v této oblasti je pro mě pokračování v již započatých projektech, jejich úspěšné plnění a dokončení. Dále se zaměřím na přípravu a tvorbu nových projektů, k jejichž realizaci bude možné využít existujících finančních programů Evropské unie, případně programů vypisovaných na státní úrovni.

V důsledku nových poznatků plynoucích z výzkumných aktivit je také nezbytné zajistit kontinuální vzdělávání výzkumných pracovníků NK.

4. Ochrana fondů

K hlavním činnostem NK, vyplývajícím z jejích povinností, je také ochrana stávajících fondů a vyvíjení prostředků, aby nedošlo k jejich poškození. V současné době elektronizace a digitalizace vnějšího prostředí se již nejedná pouze a výlučně o fyzický stav knihovních fondů, ale také o uchování a ochranu elektronických a digitálních verzí dokumentů.

V této souvislosti je třeba zmínit projekt eCulture, jehož hlavním úkolem je uchování kulturních památek a fondů v digitálním prostředí. Za velmi významný vnímám také mj. projekt zahájený NK ve spolupráci se společností Google v r. 2011 zaměřený na digitalizaci historických dokumentů. Chci i nadále podporovat aktivity Národní digitální knihovny a podílet se tak na národní strategii digitalizace kulturního prostředí v ČR.

5. Lidské zdroje

V oblasti lidských zdrojů je pro mě prioritou především motivace zaměstnanců ať už z pohledu finančních odměn nebo pracovní atmosféry. V rámci zmíněného finančního ohodnocení musíme samozřejmě vycházet z rozpočtových možností střednědobého výhledu a projednání optimalizačních opatření se zřizovatelem. Zde se chci zaměřit na bezproblémové zavedení nových platových tarifů, souvisejících s pravděpodobným novým nařízením vlády účinným od 1. 7. 2017. I přes zmíněná omezení je mým záměrem vytvořit srozumitelný systém cílových odměn, související systém hodnocení a kariérní řád. Významnou roli pro rozhodování zaměstnanců zda spojit svou profesní kariéru s konkrétním zaměstnavatelem je také pracovní atmosféra. Co se týká pracovního prostředí, jsou možnosti motivace mnohem

širší. Mám na mysli zejména možnosti vzdělávání pro odborné pracovníky knihovny i ostatních zaměstnanců.

Mým záměrem je i podpora zahraničních výměnných stáží odborných pracovníků, aby si osobně mohli vyzkoušet, jak probíhá výkon jejich práce v jiných institucích – v této oblasti plánuji rozsáhlou spolupráci se zřizovatelem.

Je pochopitelné, že jedním z prvních kroků, které čekají jakéhokoliv nového generálního ředitele, je provedení personálního auditu. Jeho výsledky musí následně významně určovat další práci v oblasti lidských zdrojů.

6. Stavebně-technické zabezpečení knihovny

V současné době jsou jedněmi z hlavních priorit NK investice v rámci revitalizace Klementina a také rekonstrukce stávajícího a výstavba nového depozitáře v Hostivaři. Všechny tyto investiční akce, kromě jiného, směřují zejména ke zjednodušení přístupu veřejnosti k vypůjčovaným knihám a dalším dokumentům. Dovolím si podotknout, že i přes zavedení určitého systému automatizace v rámci budovy Klementina, nelze předpokládat, že se čekací lhůta výpůjčky zkrátí příliš významně. Otázku dalších možností zkrácení výpůjční lhůty bych rád dále řešil.

7. Klementinum

Revitalizace budovy, resp. její pokračování přinese určitá omezení z hlediska činnosti NK. Ať už se bude jednat o přesun některých oddělení instituce, případně i části knihovnických fondů z budovy Klementina do jiných objektů NK (případně i do zcela náhradních objektů), což bude jistě nezbytné, bude mým cílem minimalizovat vliv těchto dočasných změn na provoz přesunutých oddělení.

V objektu se nachází i kanceláře pracovníků tzv. provozní sekce. Domnívám se, že těmto zaměstnancům, kteří nepracují s knihovnickými fondy a nejsou tak vázáni svým pracovním výkonem k budově Klementina, by bylo možné zřídit pracoviště v jiné lokalitě. Ať už by se jednalo o jiné prostory již spadající pod správu NK nebo o prostory zcela nové, došlo by k uvolnění části budovy Klementina, která by tak mohla být využita k vlastní knihovnické činnosti.

Je třeba si však realisticky položit otázku, zda i po dokončení revitalizace budou prostory Klementina zcela vyhovovat potřebám knihovny 21. stol. především z hlediska rychlosti a efektivity výpůjčních možností. Na tuto otázku nemám v současné době jednoznačnou odpověď. Považuji za nutné ve střednědobém horizontu (po dokončení revitalizace a po následující stabilizaci) navázat na všechny podkladové materiály hodnotící (ne)potřebnost nové budovy NK a podrobit je konfrontaci s aktuální situací. V budově Klementina spatřuji potenciál především v jejím využití jako živé národní kulturní památky pro správu historických tisků, případně pro umístění logicky souvisejících institucí – např. Českého literárního centra. Možností je zároveň spolupráce s dalšími příspěvkovými institucemi rezortu ministerstva kultury.

8. Depozitáře Hostivař

Hlavní investiční akce u objektů NK v Hostivaři jsou rekonstrukce stávajícího depozitáře a výstavba nového.

U prvního jmenovaného bude jistě docházet ke stejným provozním situacím jako u budovy Klementina. Tím mám na mysli nutné stěhování částí knihovních fondů a také zaměstnanců. I zde jsem připraven minimalizovat dopad těchto přesunů na běžný chod knihovny. V případě výstavby nového depozitáře bude hlavním úkolem dohlédnout na zahájení prací po ukončení výběrového řízení na dodavatele a poté zajistit dokončení stavby a zahájení provozu (nejprve zkušebního) nového depozitáře dle předem stanoveného plánu.

9. Digitalizace

Digitalizaci opět považuji za prioritní oblast výkonu NK především v souladu s již zmiňovaným eCulture. Velkou měrou vyplývá digitalizace fondů z legislativních povinností, ale v současné době často spočívá v pouhém uložení informace na digitálním nosiči, její uchování a ochraně pro budoucí generace. Tento systém však nedovoluje využít příležitosti digitalizace v celé své míře.

Takto získaná digitální verze knihy či jiného dokumentu je totiž zprostředkována veřejnosti pouze formou výpůjčky v budově Klementina. Chtěl bych docílit toho, že se digitálně zpracované části fondu NK budou ke svým uživatelům dostávat elektronickou cestou, aniž by tito museli osobně docházet do budovy knihovny.

Uvědomuji si rozdílnost mezi jednotlivými uživateli z řad veřejnosti, přesto jsem přesvědčen, že digitální forma výpůjčky bude stále více žádána, neboť generace mladších uživatelů využívá elektronických a digitálních forem komunikace ve všech aspektech běžného života.

Digitalizace nabízí v širším pojetí i další možnosti získání nových finančních prostředků. Zde by však byly nutné i změny v legislativě, aby nedošlo ke střetu se zákonem (zejména autorským). Národní knihovna by tak získala možnost zajišťování finančních zdrojů, které by alespoň zčásti kompenzovaly nemalé náklady vložené do digitalizace.

Věnovat bych se chtěl i podpoře systému PDA (Patron Driven Acquisition), který spočívá v aktivní účasti uživatele na digitalizaci fondů a stává se tak jejich spoluvůrcem. Je zde potřeba podpořit zejména rozvoj běžně dostupných standardizovaných formátů v souvislosti s dlouhodobým uchováváním dat a také nástrojů k pořizování formátů pro systém PDA, tak aby uživatelé mohli data pořizovat ve shodě se standardy NK. Na tuto problematiku a její rozvoj bych se rád zaměřil.

Samozřejmostí pro mě bude i dodržování legislativy v oblasti povinného výtisku neperiodických publikací, periodické produkce a nově také tzv. born digital dokumentů, a rozšiřovat tak fondy NK.

V souvislosti, s již zmiňovanou ochranou fondů, mám v úmyslu zaměřit se i na aktivity NK v rámci digitální knihovny historických fondů Manuscriptorium a v nemenší míře se chci i

nadále podílet na tvorbě Souborného hudebního katalogu ve spojení s RISM. Ve velké míře se v databázích nacházejí dokumenty, jejichž digitální podoba není vhodná pro dlouhodobé uchovávání.

Za velmi důležité považuji zajištění udržitelnosti projektu „Vytvoření národní digitální knihovny“, který byl úspěšně dokončen k 31. 12. 2014. Povinnost zajištění udržitelnosti výstupů projektů formálně končí k 31. 12. 2019. Problémy se zajištěním udržitelnosti by pro NK mohly mít kritické finanční dopady. Jedním z mých prvních kroků by byl i vnitřní audit ostatních projektů, kterých se NK účastnila, z hlediska možných rizik v oblasti udržitelnosti.

10. Styky s médii a veřejností

V oblasti tzv. přímých služeb jsou hlavními prioritami aktivity vedoucí ke zlepšení a zjednodušení dostupnosti jak fyzických, ale zejména elektronických informačních zdrojů. Jak jsem již popsal v předešlých kapitolách, jedná se v první řadě o umožnění vzdáleného přístupu široké veřejnosti k digitalizovaným datům, dále zajištění přístupu k EIZ pro odbornou a vědeckou veřejnost a v neposlední řadě zajištění kontinuálního poskytování knihovnických a informačních služeb v Klementinu během probíhající revitalizace.

Chci se dotknout i tématu PR a možností propagace Národní knihovny. Rád bych zde uvedl, že ačkoli se jedná o státní instituci, má NK velkou výhodu v tom, jak je vnímána veřejností. Její obraz se totiž zcela odlišuje od jiných státních organizací, protože je totiž ve zcela většinové míře pozitivní. Této výhody by měla NK využít. V některých případech se jí to daří, ale jsem přesvědčen, že existuje mnohem více možností, jak by mohla být knihovna prezentována veřejnosti.

Závěr

Závěrem bych rád podotkl, že mým cílem je navázat na současnou koncepci řízení a rozvoje NK, převzít již započaté projekty s důrazem na jejich efektivní dokončení dle předem stanoveného plánu. Zároveň bych rád podchytil možnosti NK, které doposud nebyly akcentovány. Ty vidím v dalším zjednodušování dostupnosti výpůjčních fondů knižních i elektronických, v rozšíření propagace NK a využití a zhodnocení výsledků povinností knihovny plynoucích z legislativy k jejímu dalšímu rozvoji. NK však vnímám především jako místo setkávání, mezinárodní spolupráce a významnou součást národní i mezinárodní sítě knihoven.

Pokud jde o financování provozu NK, rád bych dále posiloval význam multizdrojového financování této instituce. Usiloval bych o využití všech zákonných možností, které se státní příspěvkové organizaci nabízejí. Multizdrojové financování nepochybně pomáhá diverzifikovat rizika výpadků příjmů a postupně vede k (alespoň do značné míry) finančně soběstačné instituci.

V Praze dne 19. 4. 2017

PhDr. Martin Kocanda